ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 11 (พฤศจิกายน 2569) : Vol.13 No.11 (November 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 256-268

บทความวิจัย

การพัฒนากลไกการเงินมุสลิมด้วยระบบซะกาตเพื่อสร้างนวัตกรรมสังคมและขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน*

DEVELOPING ISLAMIC FINANCIAL MECHANISMS THROUGH THE ZAKAT SYSTEM TO FOSTER SOCIAL INNOVATION AND DRIVE SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT

ฮานีฟ ไซซิง[1*], อาลี สาเมาะ[2], มะรอนิง สาแลมิง[2], ซาการียา หามะ[2], นาวาวี อารวรรณ[3]

Hanif Saising[1*], Ali Samoh[2], Maroning Salaming[2], Zakariya Hama[2], Nawawee Arawan[3]

[1]ภาควิชาฟิกฮฺและอุศูลุลฟิกฮฺ คณะความรู้อิสลามจากวิวรณ์และมนุษยศาสตร์ อับดุลฮะมีด อบูสุไลมาน มหาวิทยาลัยอิสลามนานาชาติมาเลเซีย กัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย

[1]Department of Fiqh and Usul al-Fiqh, Faculty of Islamic Knowledge from Revealed and Humanities Abdul Hamid Abu Sulaiman, International Islamic University Malaysia, Kuala Lumpur, Malaysia

[2]คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปัตตานี ประเทศไทย

[2]Faculty of Islamic Studies, Prince of Songkla University Pattani Campus, Pattani, Thailand

[3]คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[3]Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand

[*]Corresponding author E-mail: nawawee_thai@hotmail.com

[*]Tel: 086-909-0150

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักการ แนวคิด และบทบาทของซะกาตในฐานะกลไกการเงินเพื่อสังคมตามหลักอิสลาม 2) วิเคราะห์ปัญหาและข้อจำกัดของระบบการจัดเก็บและจัดสรรซะกาต และ 3) เสนอรูปแบบกลไกการเงินมุสลิมด้วยระบบซะกาตที่สามารถเชื่อมโยงการคุ้มครองทางสังคม การสร้างนวัตกรรมสังคม การยกระดับศักยภาพทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาที่ยั่งยืน ระเบียบวิธีวิจัยใช้การวิจัยเอกสารและการสังเคราะห์เชิงแนวคิด ข้อมูลปฐมภูมิทางศาสนา ได้แก่ อัลกุรอาน อัลหะดีษ และตำราฟิกฮ์ ข้อมูลทุติยภูมิ ประกอบด้วยเอกสารวิชาการ รายงานองค์การระหว่างประเทศ และกรณีศึกษาการบริหารซะกาตต่างประเทศ ผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหา 5 ประเด็น และตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีสามเส้าเชิงเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า 1) ซะกาตเป็นกลไกกระจายความมั่งคั่งตามศาสนบัญญัติภาคบังคับที่โอนทรัพยากรสู่ผู้มีสิทธิรับ 8 กลุ่ม เพื่อสร้างสมดุลทางเศรษฐกิจและการพึ่งพาตนเอง 2) ปัญหาสำคัญ ประกอบด้วย การขาดฐานข้อมูลผู้จ่ายและผู้รับที่เชื่อมโยงกัน การพึ่งพาเอกสาร ความไม่โปร่งใส และการขาดแคลนทรัพยากรบริหารจัดการ ซึ่งจำกัดบทบาทการแก้ปัญหาความยากจนเพียงระดับการบรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า 3) ผู้วิจัยนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ คือ รูปแบบนวัตกรรมสังคมซะกาตและการพัฒนาที่ยั่งยืน (Z-SISD Model) ประกอบด้วย 5 กลไก ได้แก่ การระดมทรัพยากร ธรรมาภิบาลดิจิทัล การจัดสรรตามความจำเป็น การสร้างพลังอำนาจ และการประเมินผลกระทบทางสังคม นวัตกรรมสังคมที่สังเคราะห์ขึ้นครอบคลุม 5 มิติ ได้แก่ มิติข้อมูลผ่านฐานข้อมูลผู้จ่ายและผู้รับ มิติการเงินผ่านการเชื่อมโยงไมโครไฟแนนซ์อิสลาม มิติอาชีพผ่านการเปลี่ยนเงินสงเคราะห์เป็นทุนผู้ประกอบการ มิติกำกับดูแลผ่านการเปิดเผยข้อมูลดิจิทัล และมิติเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อสร้างระบบนิเวศทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: ซะกาต, การเงินอิสลามเพื่อสังคม, นวัตกรรมสังคม, การคุ้มครองทางสังคม, การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

[*]Received September 3, 2026; Revised September 26, 2026; Accepted October 20, 2026

Abstract

This study aims to: 1) Examine the principles, concepts, and roles of zakat as an Islamic social finance mechanism; 2) Analyze the structural problems and constraints of zakat collection and allocation systems; and 3) Propose an Islamic financial mechanism model using the zakat system to connect social protection, social innovation, economic capacity enhancement, and sustainable development. The research employs documentary research and conceptual synthesis methods. Primary Islamic religious texts include the Qur'an, Hadith, and classical Fiqh literature. Secondary data encompass academic publications, international organization reports, and international empirical case studies. Data were analyzed using five thematic content analysis categories and verified through documentary triangulation. The findings indicate that zakat serves as a mandatory wealth redistribution mechanism targeting eight specified recipient categories to establish economic equilibrium and self-reliance. The findings indicate that: 1) Zakat serves as a mandatory wealth redistribution mechanism targeting eight specified recipient categories to establish economic equilibrium and self-reliance; 2) The operational system faces structural constraints, including fragmented payer-recipient databases, paper-based workflows, lack of transparency, and limited management resources, which restrict its role in poverty alleviation to short-term emergency relief; and 3) The Researcher introduces new knowledge through the Zakat Social Innovation and Sustainable Development Model (Z-SISD Model), which operates through five core mechanisms: resource mobilization, digital governance, needs-based distribution, empowerment, and social impact measurement. The synthesized social innovation encompasses five dimensions: the data dimension through integrated payer-recipient databases, the financial dimension through linkages with Islamic microfinance, the occupational dimension through transforming relief funds into entrepreneurial capital, the governance dimension through digital data disclosure, and the multi-stakeholder collaborative network dimension to establish a sustainable economic ecosystem.

Keywords: Zakat, Islamic Social Finance, Social Innovation, Social Protection, Sustainable Economic Development

บทนำ

การพัฒนาเศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21 มิได้ให้ความสำคัญเฉพาะกับการเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวม การขยายตัวของการลงทุน หรือการเพิ่มรายได้ประชาชาติเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญกับการกระจายโอกาส ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ การลดความเหลื่อมล้ำ การสร้างหลักประกันทางสังคม และการพัฒนาที่ไม่ทิ้งประชากรกลุ่มเปราะบางไว้ข้างหลัง แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 1 การขจัดความยากจน เป้าหมายที่ 2 การขจัดความหิวโหย เป้าหมายที่ 8 การส่งเสริมงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ และเป้าหมายที่ 10 การลดความเหลื่อมล้ำ ขณะเดียวกัน แนวทางการพัฒนาประเทศไทยตามกรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจฐานนวัตกรรม การสร้างสังคมแห่งโอกาสและความเสมอภาค การลดความเหลื่อมล้ำด้านรายได้และความมั่งคั่ง ตลอดจนการสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่ยั่งยืน (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570),

2565) ในบริบทดังกล่าว แนวคิดการเงินเพื่อสังคมของอิสลาม (Islamic Social Finance) ประกอบด้วย ซะกาต วะกัฟ ศอดะเกาะฮ์ อินฟาก และกอรฎุลหะสัน จึงเป็นกลไกทางเลือกที่มีศักยภาพในการเชื่อมโยงศาสนา เศรษฐกิจ และการพัฒนาสังคมเข้าด้วยกัน (Ikhyanuddin, I. et al., 2026) โดยเฉพาะ “ซะกาต” เป็นหลักการทางศาสนาที่มีลักษณะเป็นภาคบังคับสำหรับผู้มีคุณสมบัติตามหลักการนิติศาสตร์อิสลาม และมีเป้าหมายสำคัญในการกระจายทรัพย์สินและดูแลผู้มีสิทธิได้รับซะกาต โองการจากคัมภีร์อัลกุรอานได้กำหนดกลุ่มผู้มีสิทธิรับซะกาตไว้ 8 ประเภท ในบทอัตเตาบะฮ์ โองการที่ 60 จึงทำให้ซะกาตมีโครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างจากการบริจาคทั่วไป ทั้งยังเชื่อมโยงกับแนวคิดความยุติธรรมทางสังคมและการกระจายทรัพย์สินในอิสลาม

แม้ซะกาตจะมีศักยภาพสูง แต่สภาพปัจจุบันของการเงินเพื่อสังคมในหลายประเทศยังเผชิญปัญหาการจัดการแบบแยกส่วน ความไม่เป็นระบบของฐานข้อมูลผู้จ่ายและผู้รับ ความแตกต่างด้านมาตรฐานการบริหาร ความไม่เพียงพอของข้อมูลผลลัพธ์ และข้อจำกัดด้านความเชื่อมั่นของประชาชน การศึกษานี้ทบทวนวรรณกรรมผ่านการสืบค้นอย่างเป็นระบบจากฐานข้อมูลวิชาการสากล ได้แก่ Scopus, Web of Science และ Google Scholar ในช่วงปีค.ศ. 2015 - 2026 โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกเอกสาร (Inclusion Criteria) เฉพาะบทความวิจัยที่ผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ และรายงานทางการจากองค์กรระหว่างประเทศที่มุ่งเน้นการเงินสังคมอิสลาม นวัตกรรมสังคม หรือเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน พร้อมทั้งคัดกรองเอกสารที่ไม่เกี่ยวข้องออก (Exclusion Criteria) เช่น เอกสารที่ขาดความน่าเชื่อถือทางวิชาการ หรือมุ่งอธิบายเฉพาะมิติพิธีกรรมทางศาสนาโดยไม่มีประเด็นด้านการจัดการเศรษฐกิจและสังคม ทบทวนวรรณกรรมร่วมสมัย พบว่า การเงินสังคมตามหลักอิสลาม มีศักยภาพในการลดความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และการกีดกันทางการเงิน แต่ปัจจัยด้านธรรมาภิบาล ฐานข้อมูล การรายงานผล ความเป็นมืออาชีพ และการนำเทคโนโลยีมาใช้ยังเป็นข้อจำกัดสำคัญ (Dahlan, O. P. & Asetya, D. R., 2026) ขณะที่ Rosman, R., et al. ชี้ให้เห็นว่าการนำเครื่องมือการเงินเพื่อสังคมอิสลามไปเชื่อมโยงกับ SDGs มีศักยภาพสูง แต่ยังมีความท้าทายทั้งในด้านความเข้าใจ การกำหนดกรอบความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายตามหลักการอิสลามและการนำไปปฏิบัติจริง (Rosman, R. et al., 2022) นอกจากนี้ การศึกษาล่าสุด ยังพบว่า ระบบการจัดการซะกาตจำเป็นต้องพัฒนาจากระบบที่มุ่งเน้นการรับและจ่ายเงินไปสู่ระบบที่เน้นผลลัพธ์ทางสังคม การบูรณาการข้อมูลและการบริหารแบบดิจิทัล (Zulfikri, Z. et al., 2021) บริบทของสังคมมุสลิมในประเทศไทยประสบข้อจำกัดเชิงโครงสร้างเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการขาดองค์กรกลางระดับชาติในการบูรณาการฐานข้อมูล การจัดการกองทุนระดับมัสยิดที่กระจัดกระจาย และการขาดธรรมาภิบาลข้อมูลดิจิทัล ส่งผลให้การจัดสรรซะกาตในพื้นที่ยังจำกัดอยู่ที่การสงเคราะห์เงินยังชีพเฉพาะหน้า และยังไม่สามารถยกระดับสู่การสร้างการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน การทบทวนวรรณกรรมข้างต้นชี้ให้เห็นช่องว่างทางการวิจัยสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ การขาดการบูรณาการหลักนิติศาสตร์อิสลามเข้ากับการจัดการและเทคโนโลยีดิจิทัลสมัยใหม่ การขาดการศึกษากลไกซะกาตเชิงเปลี่ยนแปลง ที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเอง และการขาดกรอบการทำงานที่เชื่อมโยงระบบซะกาตเข้ากับนวัตกรรมสังคมเพื่อตอบสนองเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างเป็นระบบ การวิจัยนี้จึงมุ่งอุดช่องว่างดังกล่าวด้วยการเสนอองค์ความรู้ใหม่เชิงบูรณาการ

สำหรับประชากรมุสลิมในประเทศไทย ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และชุมชนเมือง มีข้อบ่งชี้เชิงประจักษ์จากรายงานสถานการณ์ความยากจนของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ระบุว่า กลุ่มจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงมีสัดส่วนคนจนสูงและมีดัชนีความก้าวหน้าของคนที่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ ประชากรเผชิญข้อจำกัดด้านรายได้ โอกาสทางเศรษฐกิจ การเข้าถึงแหล่งทุน และความสามารถในการพัฒนาศักยภาพของครัวเรือน โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อย ผู้ประกอบการรายย่อย เกษตรกร แรงงานอิสระ ผู้สูงอายุ และครัวเรือนที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจ การช่วยเหลือในรูปแบบการแจกจ่ายเงินหรือสิ่งของเพียงอย่างเดียวสามารถตอบสนองความต้องการเฉพาะหน้า แต่ไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การพึ่งพาตนเองในระยะยาว

ดังนั้น การพัฒนาระบบซะกาตจึงควรให้ความสำคัญกับ “การเปลี่ยนสถานะของผู้รับ” จากผู้รับความช่วยเหลือไปสู่ผู้ที่สามารถสร้างรายได้และมีศักยภาพเป็นผู้ให้ในอนาคต แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักการจัดสรรซะกาตที่มุ่งช่วยเหลือผู้ยากจนและผู้ขัดสน ตลอดจนแนวคิดเป้าหมายของหลักการนิติศาสตร์อิสลามที่ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองศาสนา ชีวิต สติปัญญา เชื้อสาย/ครอบครัว และทรัพย์สิน (Syukrawati, S. et al., 2025) งานวิจัยนี้แนวคิด “นวัตกรรมสังคม” (Social Innovation) นิยามถึง การสร้างสรรค์แนวทาง กลไก หรือโครงสร้างความร่วมมือรูปแบบใหม่ในการแก้ปัญหาสังคมและความยากจนอย่างยั่งยืน โดยเปลี่ยนบทบาทของซะกาตจากการแจกจ่ายเงินสงเคราะห์แบบดั้งเดิมไปสู่การสร้างระบบนิเวศทางเศรษฐกิจสังคม ซึ่งครอบคลุม 5 มิติ ได้แก่ นวัตกรรมข้อมูลด้วยฐานข้อมูลดิจิทัลที่เชื่อมโยงกัน นวัตกรรมการเงินร่วมกับไมโครไฟแนนซ์อิสลาม นวัตกรรมอาชีพผ่านกระบวนการบ่มเพาะผู้ประกอบการรายย่อย นวัตกรรมธรรมาภิบาลด้วยระบบดิจิทัลที่โปร่งใส และนวัตกรรมเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี

ดังนั้น การสังเคราะห์กลไกซะกาตให้เป็นทางเลือกทางการเงินเพื่อสังคมจึงมีความสำคัญทั้งในมิติศาสนา เศรษฐกิจ และสังคม เพราะสามารถทำหน้าที่โอนย้ายทรัพยากรควบคู่กับการพัฒนาทักษะและการส่งเสริมทุนประกอบอาชีพ (Hasan, H. A., 2026) โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติระบุว่าซะกาตมีศักยภาพในการสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน และมีตัวอย่างความร่วมมือระหว่างสำนักงานจัดการซะกาตแห่งชาติของอินโดนีเซียกับโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติในการเชื่อมโยงซะกาตกับโครงการพัฒนาในระดับพื้นที่ (Muliadi, M. et al., 2026) การวิจัยเอกสารครั้งนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อเสนอแนวคิดและสังเคราะห์กรอบกลไกซะกาตเพื่อสร้างนวัตกรรมสังคม อันเป็นแนวทางเชิงทฤษฎีในการสนับสนุนการลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนของชุมชนมุสลิม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด และบทบาทของซะกาตในฐานะกลไกการเงินเพื่อสังคมตามหลักอิสลาม
2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและข้อจำกัดของระบบการจัดเก็บ การบริหาร และการจัดสรรซะกาตในบริบทการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัย
3. เพื่อสังเคราะห์และเสนอกรอบกลไกการเงินมุสลิมด้วยระบบซะกาตที่สามารถรองรับการสร้างนวัตกรรมสังคม การคุ้มครองทางสังคม และการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร และการสังเคราะห์เชิงแนวคิด เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระบบซะกาต การเงินเพื่อสังคม นวัตกรรมสังคม การลดความยากจน และการพัฒนาอย่างยั่งยืน การเลือกใช้วิธีวิจัยเอกสารมีความเหมาะสมกับประเด็นการศึกษา เนื่องจากซะ กาตเป็นสถาบันทางศาสนาและเศรษฐกิจที่มีฐานอยู่ทั้งในหลักฐานปฐมภูมิทางศาสนาและงานวิชาการร่วมสมัย งานวิจัยจึงจำเป็นต้องวิเคราะห์ทั้งมิติหลักการอิสลามและมิติการบริหารจัดการสมัยใหม่

2. แหล่งข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) ข้อมูลปฐมภูมิทางศาสนา ได้แก่ อัลกุรอาน อัลหะดีษ และตำราหลักนิติศาสตร์อิสลามที่เกี่ยวข้องกับซะกาต การกระจายทรัพย์สิน ความยุติธรรมทางสังคม และเป้าหมายหลักของหลักการนิติศาสตร์อิสลาม 2) ข้อมูลวิชาการ ได้แก่ หนังสือ บทความวิจัย วารสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยเกี่ยวกับ Islamic Social Finance, Zakat, Waqf, Islamic Microfinance, Maqasid al-Shariah, Financial Inclusion และ Sustainable Development 3) ข้อมูลเชิงนโยบายและกรณีศึกษา ได้แก่

รายงานของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ธนาคารโลก องค์กรการเงินอิสลาม และเอกสารนโยบายเกี่ยวกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมถึงกรณีศึกษาระบบซะกาตของประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอินโดนีเซีย มาเลเซีย และประเทศมุสลิมอื่น ๆ

ผู้วิจัยสืบค้นข้อมูลวิชาการและรายงานเชิงนโยบายจากฐานข้อมูลระดับนานาชาติและระดับชาติ ได้แก่ Scopus, Web of Science, Google Scholar, ResearchGate และฐานข้อมูลเอกสารวิชาการด้านการเงินอิสลาม โดยกำหนดกรอบระยะเวลาการตีพิมพ์ของเอกสารวิชาการร่วมสมัยย้อนหลังระหว่างปี ค.ศ. 2015 - 2026 เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นปัจจุบันและสะท้อนพลวัตของการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล เกณฑ์การคัดเลือกเอกสาร กำหนดจาก 1) บทความวิจัยหรือรายงานที่มีเนื้อหาครอบคลุมมิติการบริหารจัดการซะกาต การเงินสังคมอิสลาม นวัตกรรมสังคม หรือการเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 2) เอกสารที่ผ่านกระบวนการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ หรือรายงานทางการจากองค์กรระหว่างประเทศที่มีความน่าเชื่อถือ เช่น UNDP, World Bank และ IRTI 3) มีข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการซะกาตในมิติดิจิทัลหรือการแก้ปัญหาความยากจน ส่วนเกณฑ์การคัดออก คือ เอกสารที่ไม่ปรากฏแหล่งที่มาแน่ชัด เอกสารที่เน้นการอธิบายข้อบัญญัติศาสนาในเชิงพิธีกรรมโดยไม่มีมิติทางเศรษฐกิจและสังคม และข้อมูลที่มีความซ้ำซ้อน สำหรับกรณีศึกษา ได้คัดเลือกเฉพาะประเทศที่มีระบบการบริหารซะกาตเชิงสถาบันอย่างเป็นรูปธรรม เช่น อินโดนีเซีย และมาเลเซีย ซึ่งมีความก้าวหน้าด้านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการบูรณาการซะกาตกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลออกเป็น 5 ประเด็น ได้แก่ 1) หลักการและเป้าหมายของซะกาต 2) ปัญหาของระบบบริหารซะกาต 3) บทบาทของซะกาตต่อการลดความยากจน 4) การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการบริหารซะกาต 5) การเชื่อมโยงซะกาตกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

กระบวนการสังเคราะห์จนเกิดเป็นกรอบนวัตกรรมสังคมซะกาตและการพัฒนาที่ยั่งยืน (Zakat Social Innovation and Sustainable Development Model: Z-SISD Model) ดำเนินการอย่างเป็นระบบผ่าน 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การสกัดแนวคิดหลัก (Conceptual Extraction): สกัดข้อค้นพบเชิงทฤษฎีจากหลักนิติศาสตร์อิสลามร่วมกับข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของระบบซะกาตแบบดั้งเดิม ขั้นตอนที่ 2 การจับคู่ความสัมพันธ์เชิงฟังก์ชัน (Functional Mapping): นำปัญหาของระบบบริหารจัดการซะกาตมาจับคู่กับศักยภาพของเทคโนโลยีดิจิทัล กลไกไมโครไฟแนนซ์ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ขั้นตอนที่ 3 การบูรณาการโครงสร้าง 5 กลไก (Structural Integration): สังเคราะห์กลไกขับเคลื่อนเป็น 5 ด้านอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ การระดมทรัพยากร (Mobilization) ธรรมาภิบาลดิจิทัล (Digital Governance) การจัดสรรตามความจำเป็น (Needs-Based Distribution) การสร้างพลังอำนาจและนวัตกรรมเพื่อสังคม (Empowerment & Social Innovation) และการประเมินผลกระทบทางสังคม (Impact Measurement) ขั้นตอนที่ 4 การสร้างวงจรระบบนิเวศทางเศรษฐกิจ (Ecosystem Feedback Loop): เชื่อมโยงผลลัพธ์ของทั้ง 5 กลไก ให้เปลี่ยนสถานะของผู้รับซะกาต (Mustahiq) ไปสู่การเป็นผู้พึ่งพาตนเองและยกระดับเป็นผู้จ่ายซะกาต (Muzakki) ในระยะยาว ทำให้กรอบ Z-SISD มีฐานหลักฐานเชิงประจักษ์และเชิงทฤษฎีรองรับอย่างสมบูรณ์

4. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้าเชิงเอกสาร โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากหลักฐานศาสนา งานวิชาการและรายงานขององค์กรระหว่างประเทศ เพื่อลดข้อจำกัดจากการพึ่งพาแหล่งข้อมูลประเภทใดประเภทหนึ่ง นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับงานวิจัยที่มีการเผยแพร่ในวารสารวิชาการและรายงานจากองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการเงินสังคมตามหลักอิสลาม (Islamic Social Finance) และการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งผู้วิจัย

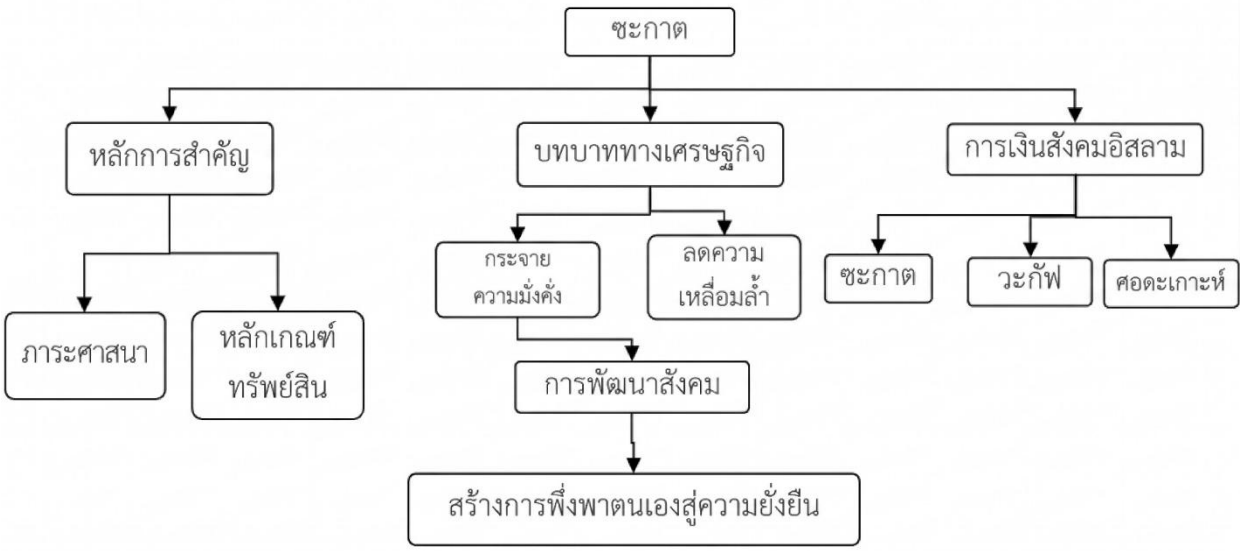
ได้ตรวจสอบความสอดคล้องของการตีความหลักการศาสนาร่วมกับข้อค้นพบเชิงประจักษ์ในงานวิจัยร่วมสมัย เพื่อให้มั่นใจได้ว่าข้อสรุปและข้อเสนอแนะของโมเดลมีความถูกต้องตามหลักการอิสลามและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติการบริหารจัดการสมัยใหม่

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถตอบวัตถุประสงค์ได้ทุกข้อดังต่อไปนี้

1. หลักการ แนวคิด และบทบาทของซะกาตในฐานะกลไกการเงินเพื่อสังคมตามหลักอิสลาม

ผลการศึกษาพบว่า ซะกาตมีสถานะเป็นภาระทางศาสนาภาคบังคับสำหรับผู้มีทรัพย์สินครบตามพิกัดอัตราที่หลักนิติศาสตร์อิสลามกำหนด ซะกาตทำหน้าที่เป็นกลไกการกระจายความมั่งคั่ง (Wealth Redistribution Mechanism) โดยโอนทรัพยากรจากผู้มีความสามารถในการสะสมทรัพย์ไปสู่กลุ่มผู้มีสิทธิรับ 8 ประเภทตามบัญญัติในคัมภีร์อัลกุรอาน การจัดสรรซะกาตมุ่งสร้างความสมดุลทางเศรษฐกิจและลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม การศึกษานี้เสนอการเปลี่ยนมุมมองการจัดสรรซะกาตจากการสงเคราะห์เพื่อบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้าสู่การลงทุนทางสังคมเพื่อสร้างการพึ่งพาตนเองของผู้รับซะกาต จากการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยได้พัฒนากรอบมโนทัศน์บทบาทของซะกาตต่อการลดความยากจนออกเป็น 4 ระดับ ระดับแรก คือ การบรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้าด้านปัจจัยพื้นฐาน ระดับที่สอง คือ การสร้างความมั่นคงของครัวเรือนผ่านการสนับสนุนด้านการศึกษาและสุขภาพ ระดับที่สาม คือ การสร้างรายได้ผ่านทุนประกอบอาชีพและการพัฒนาทักษะ ระดับที่สี่ คือ การเปลี่ยนสถานะทางเศรษฐกิจเพื่อให้ผู้รับสามารถพึ่งพาตนเองในระยะยาว

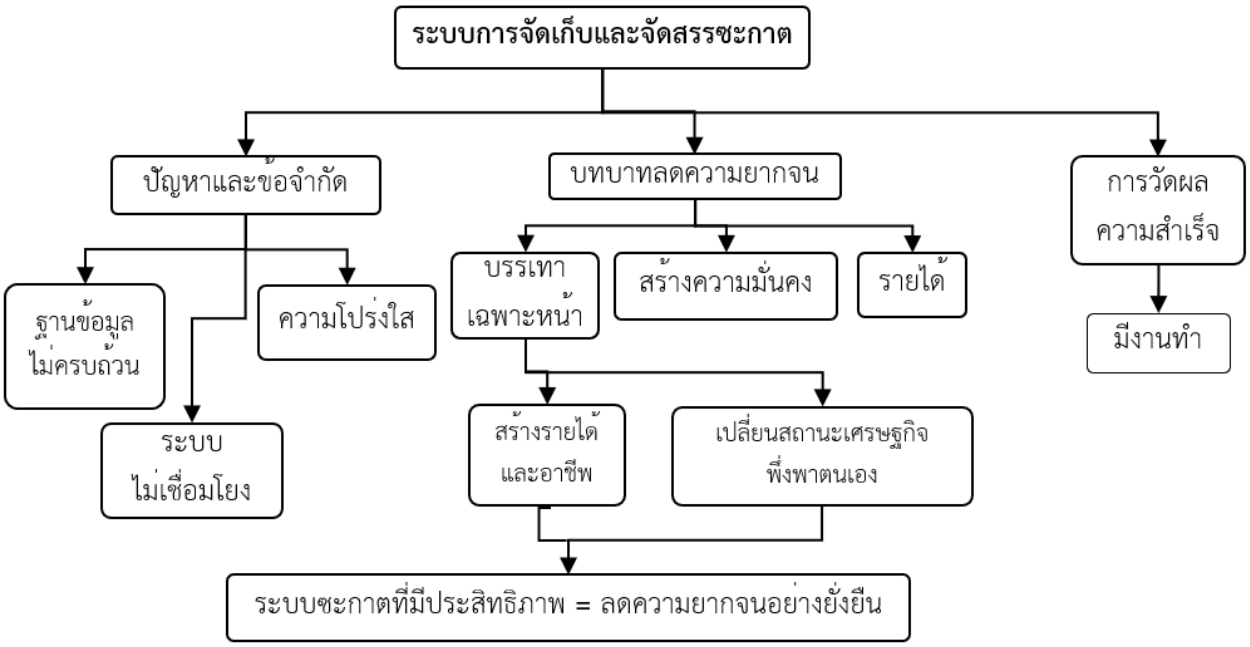
ภาพที่ 1 ซะกาตในฐานะกลไกการเงินเพื่อสังคมของอิสลาม

จากภาพที่ 1 ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวทางเพื่อนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมสังคมจากระบบซะกาต 5 ด้าน ด้านแรก คือ นวัตกรรมข้อมูลด้วยการพัฒนาระบบฐานข้อมูลผู้จ่ายและผู้รับซะกาต ด้านที่สอง คือ นวัตกรรมการเงินโดยเชื่อมโยงทุนซะกาตเข้ากับการเงินรายย่อยอิสลาม ด้านที่สาม คือ นวัตกรรมอาชีพโดยเปลี่ยนการจ่ายเงินเป็นการบ่มเพาะผู้ประกอบการรายย่อย ด้านที่สี่ คือ นวัตกรรมการกำกับดูแลด้วยการใช้ระบบดิจิทัลเปิดเผยข้อมูลธุรกรรม ด้านที่ห้า คือ นวัตกรรมเครือข่ายความร่วมมือระหว่างมัสยิด องค์กรซะกาต สถาบันการศึกษา และภาคธุรกิจ กรอบข้อเสนอนี้เป็นแบบจำลองเชิงมโนทัศน์ที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร ซึ่งจำเป็นต้องผ่านการทดลองใช้จริงในเชิงประจักษ์ต่อไป

2. วิเคราะห์ปัญหาและข้อจำกัดของระบบการจัดเก็บและจัดสรรซะกาต

ผลการศึกษาพบว่า ระบบการจัดเก็บและจัดสรรซะกาตขาดฐานข้อมูลผู้จ่ายและผู้รับที่เป็นปัจจุบัน ระบบการทำงานขาดการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงาน กระบวนการทำงานที่พึ่งพาเอกสารทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินงาน ผู้จ่ายซะกาตบางส่วนขาดความเข้าใจเกณฑ์ทางศาสนบัญญัติและเลือกจ่ายผ่านช่องทางที่ไม่เป็นทางการ องค์กรบริหารจัดการซะกาตไม่สามารถรวบรวมทรัพยากรได้เต็มศักยภาพ การจัดสรรซะกาตเผชิญข้อจำกัดด้านความเพียงพอของบุคลากรและงบประมาณดำเนินงาน ระบบขาดเครื่องมือประเมินความต้องการที่แม่นยำ ซึ่งทำให้เกิดความช่วยเหลือซ้ำซ้อนหรือไม่ตรงกลุ่มเป้าหมาย ปัญหาการขาดความโปร่งใส ระบบติดตามและการประเมินผลกระทบ ลดทอนความเชื่อมั่นของสาธารณชน

จากการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบบทบาทของซะกาตในการลดความยากจนเป็น 4 ระดับ ระดับแรก การบรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้าด้านปัจจัยสี่ขั้นพื้นฐาน ระดับที่สอง การสร้างความมั่นคงของครัวเรือนผ่านการสนับสนุนด้านการศึกษา สุขภาพ และสวัสดิการจำเป็น ระดับที่สาม การสร้างรายได้ด้วยการจัดสรรทุนประกอบอาชีพ จัดหาเครื่องมือทำกิน และฝึกอบรมพัฒนาทักษะ ระดับที่สี่ การปรับเปลี่ยนสถานะทางเศรษฐกิจเพื่อให้ผู้รับซะกาตมีรายได้ต่อเนื่องและพึ่งพาตนเองได้ การประเมินประสิทธิผลของระบบซะกาตต้องวัดจากการเปลี่ยนแปลงเชิงผลลัพธ์ของผู้รับความช่วยเหลือ ตัวชี้วัดความสำเร็จ ประกอบด้วย ระดับรายได้ที่เพิ่มขึ้น การลดลงของความยากจน การมีงานทำ และความสามารถในการพึ่งพาตนเอง

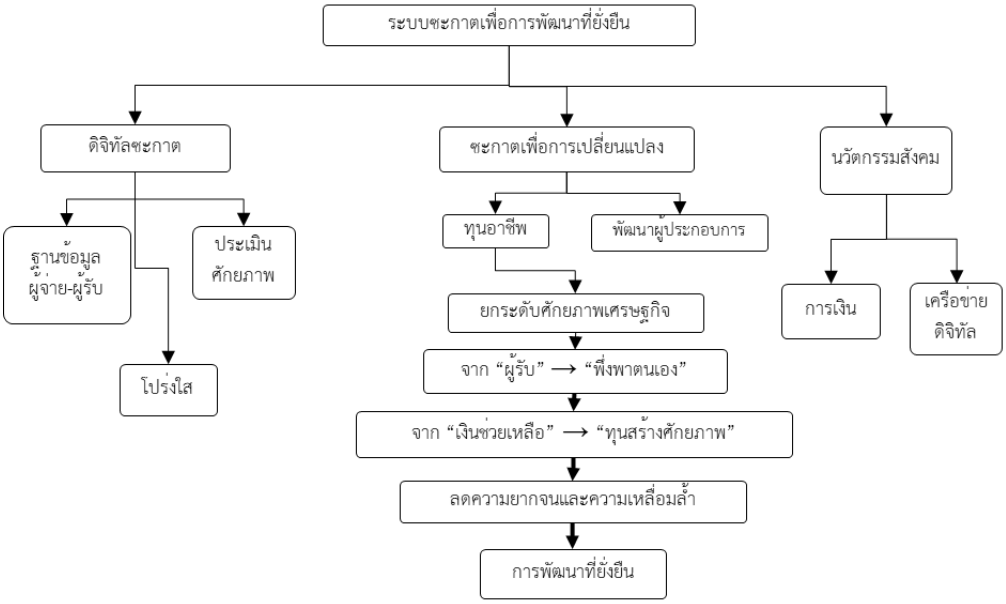
ภาพที่ 2 ปัญหาและข้อจำกัดของระบบการจัดเก็บและจัดสรรซะกาต

ภาพที่ 2 แสดงข้อจำกัดเชิงระบบของการจัดเก็บและจัดสรรซะกาต ได้แก่ การขาดฐานข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน ระบบงานไม่เชื่อมโยง การพึ่งพาเอกสาร ข้อจำกัดด้านบุคลากรและงบประมาณ ตลอดจนการขาดความโปร่งใสและการติดตามผล ขณะเดียวกันภาพได้แสดงกรอบการลดความยากจน 4 ระดับ ได้แก่ การบรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า การสร้างความมั่นคงของครัวเรือน การสร้างรายได้ และการเปลี่ยนสถานะทางเศรษฐกิจสู่การพึ่งพาตนเอง เกณฑ์การวัดประสิทธิผลกำหนดให้ประเมินจากผลลัพธ์เชิงประจักษ์ ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของรายได้ การลดลงของความยากจน การมีงานทำ และความสามารถในการพึ่งพาตนเองของผู้รับซะกาต

3. รูปแบบกลไกการเงินมุสลิมด้วยระบบซะกาตที่สามารถเชื่อมโยงการคุ้มครองทางสังคม การสร้างนวัตกรรมสังคม การยกระดับศักยภาพทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่า เทคโนโลยีดิจิทัลทำหน้าที่เป็นเครื่องมือขับเคลื่อนระบบการคำนวณ การชำระเงิน การจัดเก็บข้อมูล การตรวจสอบ และการติดตามผลลัพธ์ของซะกาต ระบบดิจิทัลช่วยสร้างฐานข้อมูลเชื่อมโยงผู้จ่ายและผู้รับซะกาต (Muzakki-Mustahiq Database) เพื่อจำแนกผู้รับตามระดับความยากจน ความต้องการทักษะ และศักยภาพการพัฒนา การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีบล็อกเชน (Blockchain) ในระบบซะกาตช่วยสร้างความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และเปิดให้ผู้จ่ายติดตามการจัดสรรเงินแบบเรียลไทม์ การนำระบบดิจิทัลมาใช้ยังเผชิญอุปสรรคสำคัญด้านทักษะความเข้าใจดิจิทัล ความปลอดภัยของข้อมูล ความเป็นส่วนตัว และข้อจำกัดในการเข้าถึงของกลุ่มเปราะบาง การพัฒนาระบบดิจิทัลซะกาตจึงจำเป็นต้องดำเนินควบคู่ไปกับการยกระดับทักษะผู้ใช้และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ระบบซะกาตต้องปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากซะกาตเพื่อการพัฒนาอาชีพ ไปสู่ซะกาตเพื่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อสร้างการพึ่งพาตนเองอย่างถาวร กระบวนการซะกาตเพื่อการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย 10 ขั้นตอนต่อเนื่อง ได้แก่ การประเมินศักยภาพ การให้ทุนเริ่มต้น การฝึกอบรมธุรกิจ การจัดการการเงิน การเชื่อมโยงตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การเชื่อมโยงมาตรฐานฮาลาล การติดตามผล การประเมินรายได้ และการสนับสนุนสู่การพึ่งพาตนเอง กระบวนการนี้เปลี่ยนบทบาทของซะกาตจากเงินสงเคราะห์ระยะสั้นเป็นทุนสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ แนวทางนี้เชื่อมโยงกับหลักนิติศาสตร์อิสลามและการยกระดับสวัสดิการสังคมหลายมิติ

การสังเคราะห์ข้อมูลชี้ให้เห็นว่าระบบซะกาตสามารถสร้างนวัตกรรมสังคมได้ 5 รูปแบบ: นวัตกรรมด้านข้อมูล คือ การบูรณาการฐานข้อมูลเชื่อมโยงผู้จ่ายและผู้รับอย่างเป็นระบบ นวัตกรรมด้านการเงิน คือ การเชื่อมโยงกองทุนซะกาตเข้ากับการเงินรายย่อยอิสลาม และสัญญาปลอดดอกเบี้ย นวัตกรรมด้านการประกอบอาชีพ คือ การบ่มเพาะผู้ประกอบการรายย่อยแทนการแจกจ่ายเงิน นวัตกรรมด้านการกำกับดูแล คือ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและแดชบอร์ดเปิดเผยข้อมูลธุรกรรมเพื่อความโปร่งใส นวัตกรรมด้านเครือข่าย คือ การผสานความร่วมมือระหว่างมัสยิด สถาบันซะกาต สถาบันการศึกษา ภาคธุรกิจ รัฐ และชุมชน ระบบซะกาตช่วยเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากผ่านการเพิ่มกำลังซื้อและศักยภาพการผลิตของกลุ่มครัวเรือนยากจน การจัดสรรซะกาตแก่เกษตรกรและผู้ประกอบการอาหารฮาลาลกระตุ้นการหมุนเวียนทรัพยากร การจ้างงาน และการขยายตัวของตลาดชุมชน กลไกนี้สอดรับกับกรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ในการลดความเหลื่อมล้ำและสร้างเศรษฐกิจฐานนวัตกรรม

ภาพที่ 3 รูปแบบกลไกการเงินมุสลิมด้วยระบบซะกาตที่สามารถเชื่อมโยงการคุ้มครองทางสังคม การสร้างนวัตกรรมสังคม การยกระดับศักยภาพทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาที่ยั่งยืน

ภาพที่ 3 แสดงโครงสร้างกลไกการเงินมุสลิมด้วยระบบซะกาตที่เปลี่ยนผ่านจากการจ่ายเงินสงเคราะห์สู่การเป็นทุนสร้างศักยภาพ แผนภาพนำเสนอมิติการบริหารดิจิทัลซะกาต การสร้างนวัตกรรมสังคม 5 ด้าน และกระบวนการซะกาตเพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อยกระดับผู้รับซะกาตสู่การพึ่งพาตนเอง

อภิปรายผล

ผลการวิจัยสามารถอภิปรายได้ 5 ประเด็นสำคัญอย่างกระชับได้ดังต่อไปนี้

1. ซะกาตในฐานะสถาบันการเงินเพื่อสังคมและการกระจายความมั่งคั่ง

การกำหนดสถานะซะกาตเป็นสถาบันทางเศรษฐกิจและสังคมตามศาสนบัญญัติ ช่วยยกระดับบทบาทของซะกาตจากการบริจาคทั่วไปสู่กลไกกระจายความมั่งคั่งเชิงระบบ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับข้อสรุปผลการศึกษาที่ระบุว่าเครื่องมือการเงินสังคมอิสลามทำหน้าที่ลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจได้จริง (Dahlan, O. P. & Asetya, D. R., 2026); (Muliadi, M. et al., 2026) ผลการวิจัยนี้ช่วยขยายองค์ความรู้เดิม โดยชี้ให้เห็นว่าการกระจายทรัพยากรต้องเชื่อมโยงกับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์เพื่อสร้างการพึ่งพาตนเองตามเป้าหมายของนิติศาสตร์อิสลาม (Maqasid al-Shariah) อย่างเป็นรูปธรรม (Syukrawati, S. et al., 2025) คนไทยส่วนใหญ่เข้าใจว่าซะกาต คือ การทำบุญสงเคราะห์ส่วนบุคคล เพราะระบบยังขาดหน่วยงานกลางระดับชาติด้านการกำกับข้อมูลและการบริหารตามกฎหมาย การกระจายเงินจึงกระจุกตัวอยู่ที่กรรมการมัสยิดหรือจ่ายตรงแก่บุคคลเพื่อบรรเทาทุกข์รายวัน การผลักดันให้เกิดสถานะสถาบันทางเศรษฐกิจในไทยติดข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง ทั้งการขาดฐานข้อมูลดิจิทัลร่วมกับรัฐ การขาดบุคลากรการเงินสมัยใหม่ และการขาดระบบตรวจสอบสาธารณะที่โปร่งใส ปัญหาดังกล่าวทำให้เงินซะกาตในไทยยังไม่สามารถรวมศูนย์เป็นทุนพัฒนาอาชีพเพื่อยกระดับฐานะของผู้รับอย่างถาวร

2. การประเมินผลลัพธ์เชิงประจักษ์และธรรมาภิบาลในการบริหารซะกาต

การเปลี่ยนเกณฑ์วัดความสำเร็จจากการบันทึกผลผลิต (Output) เช่น ยอดเงินจัดเก็บ ไปสู่การวัดผลลัพธ์เชิงคุณภาพชีวิต (Outcome) เป็นเงื่อนไขหลักของการขจัดความยากจนถาวร แนวทางนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของ Ahmed, H. et al. เรื่องการลงทุนทางสังคมที่มุ่งเน้นผลลัพธ์และการบริหารจัดการบนฐานข้อมูล งานวิจัยนี้ต่อยอดองค์ความรู้ด้วยการเสนอกรอบวัดผลลัพธ์ 4 ระดับ ตั้งแต่การบรรเทาทุกข์เบื้องต้นจนถึงการยกระดับผู้รับให้กลายเป็นผู้จ่ายซะกาต (Ahmed, H. et al., 2015) นอกจากนี้ ธรรมาภิบาลและการเปิดเผยข้อมูลทำหน้าที่เป็นทุนทางสังคมที่สร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้จ่ายและลดความสูญเปล่าของเงินกองทุน (Hasan, H. A., 2026)

3. นวัตกรรมทางเทคโนโลยีและข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง

เทคโนโลยีดิจิทัลและระบบบล็อกเชนต้องถูกนำมาใช้เพื่อเป้าหมายด้านการตรวจสอบบัญชีธุรกรรมและการเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะ ข้อค้นพบนี้สอดรับกับ Zulfikri, Z. et al. และ Hasan, H. A. ที่ยืนยันว่าเทคโนโลยีบัญชีแยกประเภทแบบกระจายศูนย์ช่วยลดปัญหาความโปร่งใสและสร้างความไว้วางใจต่อองค์กรซะกาต (Zulfikri, Z. et al., 2021); (Hasan, H. A., 2026) ผลการศึกษานี้ยังชี้ให้เห็นข้อจำกัดที่ต่างจากงานวิจัยด้านเทคโนโลยีทั่วไป โดยพบว่า การประยุกต์ใช้ดิจิทัลเผชิญอุปสรรคเรื่องทักษะความเข้าใจดิจิทัลและการเข้าถึงระบบของกลุ่มคนยากจน (Ascarya, A., 2021); (Oktaviani, S., 2025) การวางระบบเทคโนโลยีจึงต้องดำเนินการควบคู่กับการพัฒนาทักษะผู้ใช้และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

4. นวัตกรรมสังคม 5 ด้าน และการขับเคลื่อนสู่ซะกาตเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformative Zakat)

การบริหารซะกาตรูปแบบใหม่ถือเป็นนวัตกรรมสังคม เนื่องจากเป็นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์และวิธีแก้ปัญหาสังคมทั้งระบบ มิใช่เพียงการปรับปรุงขั้นตอนเอกสาร องค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ฐานข้อมูลร่วม กลไกการเงิน ทุนอาชีพ ธรรมาภิบาลดิจิทัล และเครือข่ายพหุภาคี ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงโครงสร้างที่ประสานพลังระหว่างรัฐ ชุมชน ภาคธุรกิจ และมัสยิด ข้อค้นพบนี้ขยายองค์ความรู้เดิมจากแนวคิดซะกาตเพื่อการผลิต ไปสู่แนวคิด

ซะกาตเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformative Zakat) ด้วยกระบวนการบ่มเพาะทักษะและการเชื่อมโยงตลาด 10 ขั้นตอน การสร้างนวัตกรรมสังคมลักษณะนี้ตอบสนองต่อเป้าหมายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ในการลดความเหลื่อมล้ำและสร้างเศรษฐกิจฐานนวัตกรรมอย่างยั่งยืน (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570), 2565)

5. การบูรณาการระบบนิเวศการเงินเพื่อสังคมอิสลามกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

การดำเนินงานแบบแยกส่วนของเครื่องมือทางการเงินลดทอนศักยภาพในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน การจัดโครงสร้างแบบระบบนิเวศการเงินเพื่อสังคมอิสลาม ช่วยจัดสรรหน้าที่อย่างเป็นเอกภาพ โดยใช้ซะกาตเพื่อการคุ้มครองทางสังคม วะกัฟเพื่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานระยะยาว และไมโครไฟแนนซ์เพื่อส่งเสริมสภาพคล่องธุรกิจรายย่อย ข้อเสนอนี้สนับสนุนและขยาย ผลการศึกษาพบว่า การผสานเครื่องมือการเงินสังคมหลายประเภทสร้างผลกระทบต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ได้กว้างขวางและต่อเนื่องกว่าการใช้เครื่องมือเดี่ยว (Sari, R. K. et al., 2025); (Rosman, R. et al., 2022) การบูรณาการระบบนิเวศทางการเงินจึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและกระจายความเป็นธรรมในสังคมมุสลิมระยะยาว (Ikhyanuddin, I. et al., 2026)

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบเชิงมโนทัศน์ ภายใต้ชื่อ “รูปแบบนวัตกรรมสังคมซะกาตและการพัฒนาที่ยั่งยืน (Zakat Social Innovation and Sustainable Development Model: Z-SISD Model)” ความใหม่ของโมเดลนี้ขยายขอบเขตจากแนวคิดซะกาตเพื่อการพัฒนาอาชีพเดิม ซึ่งมักจำกัดอยู่เพียงการสนับสนุนเงินทุนหรืออุปกรณ์ประกอบอาชีพ ไปสู่ “ซะกาตเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformative Zakat)” ที่ปรับเปลี่ยนโครงสร้างการจัดการทั้งระบบให้ทำงานประสานกันเป็นระบบนิเวศ กระบวนการสังเคราะห์จนได้โมเดลพัฒนาผ่านการวิเคราะห์เนื้อหาและการตรวจสอบแบบสามเส้า โดยสกัดปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบซะกาตเดิม เช่น การขาดฐานข้อมูลและความไม่โปร่งใส มาจับคู่กับฟังก์ชันของเทคโนโลยีดิจิทัล ไมโครไฟแนนซ์อิสลาม และการสร้างเครือข่ายพหุภาคี จนหลอมรวมเป็น 5 กลไก ที่มีความสัมพันธ์เชิงพลวัต ทั้งนี้ เนื่องจากโมเดลเป็นข้อเสนอเชิงทฤษฎีจากการวิจัยเอกสารที่ยังมิได้ผ่านการทดลองเชิงประจักษ์ในภาคสนาม การระบุผลลัพธ์ในแต่ละกลไกจึงจัดเป็น “ผลลัพธ์ที่คาดหวัง (Expected Outcomes)” โดยประกอบด้วย 5 กลไกหลัก ดังนี้

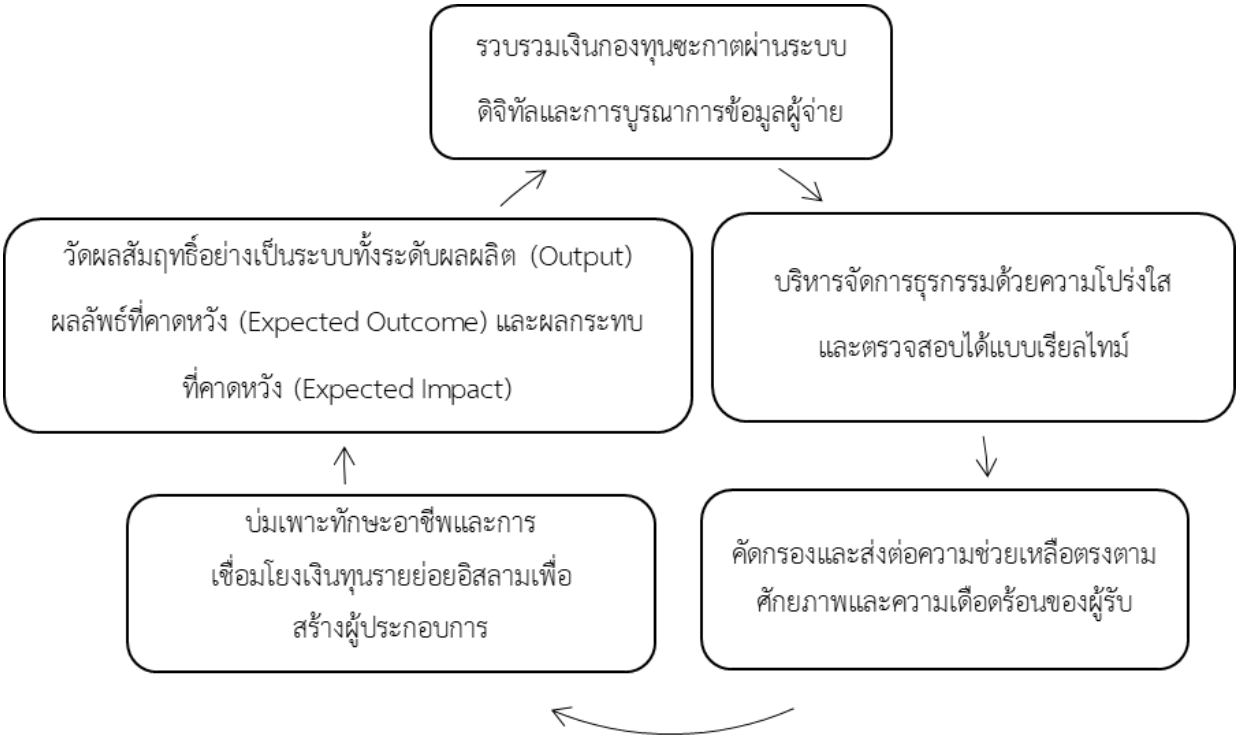
กลไกที่ 1 กลไกการระดมทรัพยากรซะกาต (Zakat Mobilization Mechanism) มุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการรวบรวมเงินกองทุนซะกาตอย่างเป็นระบบ ผ่านกระบวนการบูรณาการฐานข้อมูลผู้จ่ายซะกาต การส่งเสริมความรู้ทางศาสนบัญญัติ การพัฒนาระบบคำนวณตามเกณฑ์พิกัด และการชำระเงินดิจิทัล ผลลัพธ์ที่คาดหวัง คือ การเพิ่มจำนวนผู้มีหน้าที่จ่ายซะกาตเข้าสู่ระบบ และการยกระดับผลิตภาพการจัดเก็บรายได้ขององค์กรบริหารจัดการซะกาต

กลไกที่ 2 ธรรมาภิบาลซะกาตดิจิทัล (Digital Zakat Governance) นำระบบฐานข้อมูลดิจิทัลมาเชื่อมโยงผู้จ่าย ผู้รับ และโครงการช่วยเหลือ เน้นความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อติดตามธุรกรรมแบบเรียลไทม์ ผลลัพธ์ที่คาดหวัง คือ การเพิ่มระดับความไว้วางใจของผู้จ่ายซะกาต การลดความซ้ำซ้อนในการช่วยเหลือ และการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรม

กลไกที่ 3 การจัดสรรซะกาตตามความจำเป็นของผู้รับ (Needs-Based Distribution) เปลี่ยนการจัดสรรแบบสงเคราะห์ทั่วไปสู่การประเมินเงื่อนไขชีวิตและจำแนกกลุ่มผู้รับตามศักยภาพอย่างรอบด้าน กลุ่มเปราะบางได้รับการดูแลด้านปัจจัยสี่ ขณะที่กลุ่มที่มีศักยภาพได้รับการเตรียมความพร้อมด้านอาชีพ ผลลัพธ์ที่คาดหวัง คือ การจัดสรรทรัพยากรตรงตามปัญหาจริงของผู้รับและมีความเป็นธรรมทางสังคม

กลไกที่ 4 การสร้างพลังอำนาจและนวัตกรรมเพื่อสังคม (Empowerment and Social Innovation) ขับเคลื่อนกระบวนการบ่มเพาะอาชีพ 10 ขั้นตอน โดยประสานทุนตั้งต้น การอบรมการเงิน การเชื่อมโยงมาตรฐานฮาลาล และการเปิดช่องทางตลาด ผลลัพธ์ที่คาดหวัง คือ การยกระดับผู้รับซะกาตให้เป็นผู้ประกอบการรายย่อยที่มีรายได้มั่นคงและพึ่งพาตนเองได้

กลไกที่ 5 การประเมินผลกระทบทางสังคม (Impact Measurement) ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ทั้งมิติรายได้ สุขภาพ การศึกษา และการหลุดพ้นจากความยากจน เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงระบบอย่างต่อเนื่อง ผลลัพธ์ที่คาดหวัง คือ การมีระบบข้อมูลเชิงประจักษ์สำหรับพัฒนาการจัดสรรซะกาตให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด จำแนกตัวชี้วัดออกเป็น 3 ระดับ ตัวชี้วัดระดับผลผลิต วัดกิจกรรมเชิงปริมาณที่เกิดขึ้นโดยตรง ได้แก่ ยอดเงินซะกาตที่จัดเก็บได้ จำนวนผู้จ่ายซะกาตในระบบดิจิทัล จำนวนผู้รับซะกาตที่ได้รับจัดสรรเงิน และจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรมทักษะอาชีพ ตัวชี้วัดระดับผลลัพธ์ที่คาดหวัง (Expected Outcome Indicators) วัดการเปลี่ยนแปลงระยะสั้นและระยะกลาง ได้แก่ ระดับรายได้เฉลี่ยของผู้รับที่เพิ่มขึ้น จำนวนผู้รับซะกาตที่มีงานทำหรือดำเนินธุรกิจต่อเนื่อง ระดับความมั่นคงของครัวเรือน และระดับความพึงพอใจและความเชื่อมั่นของผู้จ่ายซะกาต และตัวชี้วัดระดับผลกระทบที่คาดหวัง (Expected Impact Indicators) วัดความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างระยะยาว ได้แก่ จำนวนครัวเรือนที่หลุดพ้นจากเส้นความยากจนอย่างถาวร จำนวนผู้รับซะกาต ที่สามารถเปลี่ยนผ่านสถานะทางเศรษฐกิจกลายเป็นผู้จ่ายซะกาต รายใหม่ และการลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในชุมชน

ภาพที่ 4 วงจรความสัมพันธ์และระบบป้อนกลับของแบบจำลอง Z-SISD

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ศึกษาหลักการและบทบาทของซะกาต พบว่า มีสถานะเป็นกลไกการกระจายความมั่งคั่งตามศาสนบัญญัติภาคบังคับเพื่อโอนย้ายทรัพยากรสู่กลุ่มผู้มีสิทธิรับ 8 ประเภท การวิเคราะห์ระบบการจัดเก็บและจัดสรรซะกาตพบปัญหาเชิงโครงสร้างสำคัญ ได้แก่ การขาดฐานข้อมูลเชื่อมโยงระหว่างผู้จ่ายและผู้รับ การพึ่งพาระบบเอกสาร ข้อจำกัดด้านบุคลากรและงบประมาณ และการขาดระบบติดตามผลลัพธ์ที่โปร่งใส ซึ่งจำกัดบทบาท

ของซะกาตไว้เพียงการบรรเทาทุกข์เฉพาะหน้า ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เชิงมโนทัศน์ คือ “รูปแบบนวัตกรรมสังคมซะกาตและการพัฒนาที่ยั่งยืน (Z-SISD Model)” ขับเคลื่อนผ่าน 5 กลไกหลัก ได้แก่ การระดมทรัพยากรธรรมาภิบาลดิจิทัล การจัดสรรตามความจำเป็น การสร้างพลังอำนาจและนวัตกรรมเพื่อสังคม และการประเมินผลกระทบทางสังคม นวัตกรรมสังคมที่สังเคราะห์ขึ้นครอบคลุม 5 มิติ ได้แก่ มิติข้อมูล มิติการเงินร่วมกับไมโครไฟแนนซ์ มิติอาชีพ มิติกำกับดูแล และมิติเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี เพื่อเปลี่ยนผ่านผู้รับซะกาตไปสู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ระดับหน่วยงานกำกับดูแลภาครัฐและองค์กรศาสนาส่วนกลาง ควรกำหนดมาตรฐานธรรมาภิบาล การเงิน การตรวจสอบชะรีอะฮ์ และการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ หน่วยงานควรสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานฐานข้อมูลซะกาตที่เชื่อมโยงผู้จ่ายและผู้รับภายใต้กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ระดับภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ควรสร้างกลไกการทำงานร่วมกันระหว่างสถาบันซะกาต มัสยิด สถาบันการศึกษา ธนาคารอิสลาม ภาคธุรกิจ และองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคีเครือข่ายควรร่วมกันออกแบบระบบพัฒนาทักษะอาชีพ การบริหารธุรกิจ การเงิน และการตลาดดิจิทัลแก่ผู้รับซะกาต ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ แนวทางการปฏิบัติงานที่มีฐานรองรับจากผลการวิจัย องค์กรซะกาตระดับพื้นที่ควรนำแบบจำลอง Z-SISD ไปจำแนกผู้รับซะกาตตามความจำเป็นและศักยภาพ องค์กรควรจัดสรรปัจจัยสี่แก่กลุ่มเปราะบางเร่งด่วน ควบคู่กับการให้ทุนตั้งต้นและฝึกอาชีพแก่กลุ่มที่มีศักยภาพ องค์กรควรประเมินผลงานจากการเพิ่มขึ้นของรายได้และการมีงานทำแทนการนับยอดเงินแจกจ่าย แนวทางการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงในอนาคต องค์กรควรประเมินความคุ้มค่าและความพร้อมในด้านทักษะดิจิทัลก่อนนำระบบแดชบอร์ดติดตามผลกระทบ บล็อกเชน และปัญญาประดิษฐ์มาใช้ การขยายผลเทคโนโลยีขั้นสูงต้องผ่านการทดสอบระบบนำร่องในพื้นที่จริงก่อนการใช้งานจริง ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป การวิจัยเชิงปริมาณและการสำรวจภาคสนาม ควรวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิภาพการบริหารซะกาตกับการลดความยากจนของครัวเรือนและผู้ประกอบการมุสลิมรายย่อย ควรสำรวจความต้องการและทักษะของผู้รับซะกาตในประเทศไทยผ่านแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก การพัฒนานวัตกรรมและเครื่องมือวัดผล ควรศึกษาความเป็นไปได้เชิงเทคนิคและกฎหมายในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีบล็อกเชน (Blockchain) และปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการบริหารกองทุน ควรพัฒนาดัชนีวัดผลกระทบของซะกาตที่เชื่อมโยงเป้าหมายนิติศาสตร์อิสลามเข้ากับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

เอกสารอ้างอิง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570). (2565). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนพิเศษ 285 ง หน้า 1-143 (1 พฤศจิกายน 2565).

Ahmed, H. et al. (2015). On the sustainable development goals and the role of Islamic finance. USA: The World Bank.

Ascarya, A. (2021). The role of Islamic social finance during Covid-19 pandemic in Indonesia’s economic recovery. International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management, 15(2), 386-405.

Dahlan, O. P. & Asetya, D. R. (2026). Islamic social finance and socioeconomic development: A systematic literature review. Journal of Islamic Economic Insights, 2(1), 1-14.

Hasan, H. A. (2026). Comparative analysis of transparency in conventional and blockchain zakat management. PILAR, 16(2), 249-266.

Ikhyanuddin, I. et al. (2026). Integrating Islamic social finance (zakat, waqf, sadaqah) with the Sustainable Development Goals (SDGs) in developing nations. Journal Islamic Economic Minangkabau, 4(1), 41-52.

Muliadi, M. et al. (2026). The role of Islamic social finance in supporting the achievement of Sustainable Development Goals: A literature review. International Conference On Zakat Proceeding, 3(1), 380-389.

Oktaviani, S. (2025). Implementation of Digitalization in Zakat Management: Transparency, Service Effectiveness, and Digital Literacy Challenges. Jurnal Manajemen Dakwah (J-MD), 6(2), 156-164.

Rosman, R. et al. (2022). Islamic social finance and sustainable development goals: issues and challenges. Journal of Islamic Finance, 11(2), 56-67.

Sari, R. K. et al. (2025). Islamic Social Finance and SDG 7: A Comprehensive Framework for Sustainable Energy Access. Valid Jurnal Ilmiah, 22(2), 153-162.

Syukrawati, S. et al. (2025). Digitalization of zakat management for enhanced transparency and poverty alleviation: A case study of BAZNAS Indonesia. Sharia Oikonomia Law Journal, 3(4), 452-467.

Zulfikri, Z. et al. (2021). Proposing Blockchain Technology Based Zakat Management Model to Enhance Muzakki's Trust in Zakat Agencies: A Conceptual Study. Journal of Accounting Research, Organization and Economics, 4(2), 153-163.